

พิธีไหว้ตายาย : ข่ายใยชีวิตคนคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา

ณัฐกร แก้วจุลกาญจน์^{1*} และ อุทิศ สังขรัตน์²

¹ นักศึกษามหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

² อาจารย์ ดร. ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขั้นตอนพิธีไหว้ตายายของชาวอำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา และเพื่อศึกษาพิธีไหว้ตายายที่มีผลต่อการสร้างข่ายใยชีวิตของคนอำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา โดยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ควบคุมการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพิธีไหว้ตายาย โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้รู้ (ปราชญ์ชาวบ้าน) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (ผู้ประกอบพิธี) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (ผู้ร่วมพิธี) ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงบรรยาย วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ในแต่ละขั้นตอนของการทำพิธีนั้นมีความพิธีพิถัน และละเอียดรอบคอบมาก ตั้งแต่ขั้นตอนของการคัดสรรผู้ประกอบพิธี การเตรียมเครื่องบูชา การกำหนดวัน และขั้นตอนต่างๆ ของพิธีนั้นจะแฝงด้วยคติคำสอน คำบอกเล่า ให้ลูกหลานได้สำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณ และเมื่อได้ร่วมพิธีจนเสร็จพวกเขาจะรู้สึกสบายใจ เนื่องจากได้แสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษ (คนตาย) และเป็นไปได้ไปพบปะสังสรรค์กับญาติๆ (คนเป็น) ในสายตระกูลเป็นการแสดงว่าตนไม่ได้ลืมหรือเพิกเฉยต่อกิจกรรมที่จัดขึ้น พี่น้องในตระกูล ไม่ว่าจะยากดีมีจนหรือมีฐานะสักเพียงไร หากถึงวันไหว้ตายายลูกหลานทุกคนจะพยายามไปร่วมพิธีให้ได้ ถือเป็นกรณีเยื่อใยต่อกัน

คำสำคัญ : พิธีไหว้ตายาย , ข่ายใยชีวิต

บทนำ

สังคมไทยภาคใต้มีความเชื่อในคติถือผีสงเทวดา เทพเจ้า และลัทธิวิญญาณอันเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติอยู่มาก แม้จะมีการนับถือศาสนาแล้วก็ตาม ความเชื่อพื้นฐานของชาวไทยภาคใต้ทุกกลุ่มมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือเชื่อเรื่องผีสงเทวดาและวิญญาณส่วนที่แตกต่างกันคือความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาแต่ก็มีความเชื่อพื้นฐานเข้าประสมประสานอยู่ด้วย (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2529) และชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ตั้งแต่ยังไม่มีการนับถือศาสนาแต่มีความเชื่อถือธรรมชาติ ซึ่งตามปกติมองไม่เห็นตัวแต่เชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีอำนาจเหนือคนสามารถบันดาลให้เกิดคุณและโทษแก่คนได้ แม้แต่ทุกวันนี้เรามีศาสนาประจำใจอันประณีตแต่ก็ยังคงมีความเชื่อเก่าๆ ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ 2544) วัฒนธรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 หมวด ใหญ่ๆ คือ วัฒนธรรมที่เป็นรูปร่างตัวตนเรียกว่า วัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture) และวัฒนธรรมที่ไม่มีรูปร่างตัวตน เป็นนามธรรม เรียกว่าวัฒนธรรมทางจิตใจ (non-material culture) (นิยพรรณ (ผลวัฒนธรรม) วรรณศิริ 2540)

การเป็นอยู่ของคนคลองหอยโข่งในปัจจุบันอยู่กันแบบแยกส่วน ครอบครัวเชิงเดี่ยวเป็นส่วนใหญ่ แต่การดำรงอยู่ยังมี ย่านใยและการนับเชือกเขาเหล่ากอ กันอยู่ มีการช่วยเหลืออุปการะกันในเครือญาติ มีงานมีการจะ

ช่วยเหลือกันอย่างพร้อมเพรียงและเต็มที่ แม้ไม่ได้อยู่บ้านเดียวกันก็ตาม หากญาติพี่น้องในเชือก (สายพี่น้อง) เดียวกันมีความเดือดร้อน หรือต้องการความช่วยเหลือก็จะช่วยกันเต็มที่

ความเชื่ออย่างหนึ่งในวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาว อำเภอกลองหอยโข่งที่ส่งเสริมศีลธรรมและความสามัคคีปรองดองคือ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมไหว้ตายาย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน มีรูปแบบสังคมที่อิงอยู่กับความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ บารมีของเครือญาติที่ล่วงลับไปแล้ว มาสร้างเป็นพลังทางสังคม อันเป็นภูมิปัญญาที่จะสร้างความกลมเกลียวและความสามัคคีให้แก่ลูกหลานผู้ร่วมสายตระกูล (สุริชัย หวันแก้ว และกนกพรพรรณ อยู่ชา 2552 : 45-47) การมีเชื้อสายของคนในอำเภอกลองหอยโข่ง โดยมองผ่านพิธีไหว้ตายาย จึงเป็นแง่มุมที่น่าสนใจต่อการศึกษา วิเคราะห์อย่างยิ่ง

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษารูปแบบพิธีไหว้ตายายของชาวอำเภอกลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา และศึกษาพิธีไหว้ตายายที่มีผลต่อการสร้างข่ายใยชีวิตของคนอำเภอกลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา

วิธีการศึกษา

ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ควบคู่กับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพิธีไหว้ตายาย โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้รู้ (ปราชญ์ชาวบ้าน) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (ผู้ประกอบพิธี) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (ผู้ร่วมพิธี) ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงบรรยาย วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ขั้นตอนในการประกอบพิธีไหว้ตายายในอำเภอกลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา มีขั้นตอนหลักๆ อยู่ 3 ขั้นตอน คือ การเตรียมการ เตรียมเครื่องบูชาที่ชาวบ้านเรียกว่า เครื่องบวช, เครื่องสังฆยาประกอบด้วยของ 12 อย่าง ตามแบบโบราณประเพณี คือ ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ขนมหัก ก้อย อ้อย ถั่ว งา เหล้า น้ำปลา ขนมหางหมู ขนมหาว แกง(กับข้าว) หมากพลู และหอยา (บุหรี่ปาจาก) บางที่เรียกว่า ที่ 12 ส่วนผู้ประกอบพิธีจะเลือกลูกคนหัวปีของครอบครัวและมีศักดิ์เป็นผู้พี่ในสายตระกูลนั้น และเป็นคนน่าเชื่อถือ โดยให้เขามาเรียนรู้วิธีการ ขั้นตอนการประกอบพิธีต่อจากผู้อาวุโสของตระกูล การกำหนดวันไหว้ตายาย จะกำหนดกันในช่วงเดือนหก เดือนเจ็ด ตามปฏิทินจันทรคติ โดยจะใช้วันพฤหัสบดีซึ่งเป็นวันครูเป็นวันไหว้ และจะต้องไม่ตรงกับวันพระ ขั้นตอนของพิธีเริ่มจากกล่าวคาถากันตัวกันร่าง เพื่อป้องกันตัวเราจากผีเร่ร่อน ผีตายโหง กล่าวคำไหว้สวดเพื่อเป็นการสรรเสริญคุณแก่ผู้มีพระคุณทั้งหลาย การกาดตายายจะกาดตอนที่เรากล่าวคำสวดเรียบร้อยแล้ว เมื่อกาดตายายเสร็จแล้วเราก็ส่งตายายกลับสู่ภพภูมิที่มา เป็นการเชิญมาเสวยแล้วก็ส่งกลับสู่ที่อยู่เดิมด้วยบทส่งตายายและขอพร เสร็จสิ้นพิธี

พิธีไหว้ตายายมีผลต่อการสร้างข่ายใยชีวิตของคนอำเภอกลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา กล่าวคือเมื่อทุกคนมาร่วมพิธีกรรม ก็จะได้มีการพบปะทำความรู้จักซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความสนิทสนมเป็นกันเอง มีการนับญาติแนะนำให้รู้จักกัน การนับญาติจึงเป็นเหมือนจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งที่ต้องการก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มครอบครัวและเครือญาติทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจ ความสนิทสนม ดังนั้นพิธีไหว้ตายาย เป็นเสมือนพิธีกรรมที่หลอมรวมเอาเครือญาติเข้าไว้ด้วยกัน เป็นพิธีกรรมที่ให้ระลึกถึงความเป็นพี่น้องกันมีบรรพบุรุษเดียวกัน

ร่วมตายด้วยกันมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เหมือนเป็นการเตือนให้ต้องดูแลกันในพี่น้อง ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน เป็นนัยยะที่ทำให้ลูกหลานมีความสามัคคีและมีการแสดงถึงความเป็นห่วงเป็นใยกัน

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาขั้นตอนพิธีไหว้ตายาย ปรากฏว่า แต่ละขั้นตอนของการทำพิธีนั้นมีความพิถีพิถัน และละเอียดรอบคอบมาก ตั้งแต่ขั้นของการคัดเลือกผู้ประกอบพิธี การเตรียมเครื่องบูชา การกำหนดวัน และขั้นตอนต่างๆ ของพิธีนั้นจะแฝงด้วยคติ คำบอกเล่า ให้ลูกหลานได้สำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณ ซึ่งเป็นคุณสมบัติหนึ่งของผู้ที่ต้องการความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และการไหว้ผีบรรพบุรุษ ก็เป็นการระลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษ ซึ่งมีความเชื่อกันว่าพิธีกรรมนี้ทำให้ลูกหลานได้แสดงความกตัญญู และเคารพบูชาต่อบรรพบุรุษของตน ซึ่งผีบรรพบุรุษจะดลบันดาลช่วยเหลือให้ลูกหลานประสบความสำเร็จ มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และเมื่อมองที่ขบคายชีวิต สายสัมพันธ์ในเครือญาติ พบว่า ชาวบ้านมีความเชื่อและทำพิธีไหว้ตายายมาตั้งแต่โบราณ ได้มีการสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นอย่างเคร่งครัด โดยมีได้ถูกขัดขึ้นหรือโดนโต้แย้งใดๆ จากสมาชิกของชุมชน หากแต่เมื่อพวกเขาได้ให้ความเคารพนับถือ และประกอบพิธีไหว้ตายายแล้วนั้น พวกเขาก็อธิบายใจ เนื่องจากได้แสดงความเคารพบรรพบุรุษ และก็ได้เป็นการไปรายงานตัวกับญาติๆ ในสายตระกูลว่าตนมาแล้วไม่ได้ลืมหรือเพิกเฉยต่อพี่น้องในตระกูล ไม่ว่าจะยากดีมีจนหรือฐานะสักเพียงไร หากถึงวันไหว้ตายายต้องไปร่วมพิธีให้ได้ หากไปไม่ได้จริงๆ ก็ต้องฝากของไป หรือฝากเงินไปทอนของที่เขาทำไว้แล้วก็ได้ โดยถือว่ายังไม่ขาดพี่น้อง ซึ่งเป็นการพบกันระหว่างมิติ 2 มิติคือ มิติของวิญญาณกับมิติของมนุษย์ สอดคล้องกับกบฏที่ สุภารัตน์ นิ่มนวล (2555) ได้กล่าวว่าการดำรงอยู่ของชุมชนแต่ดั้งเดิมเป็นการดำเนินชีวิตท่ามกลางการเกื้อกูลกันมาตลอด ทำให้กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับบุคคลในสังคมเป็นกระบวนการเดียวกับการดำเนินชีวิต ซึ่งมีอำนาจกฎเกณฑ์ต่างๆ เป็นบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ จึงเป็นความชาญฉลาดของบรรพชน ที่ได้สร้างกระบวนการทางสังคม เพื่อขัดเกลา ควบคุมและจัดระเบียบทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- นียบรรณ(ผลวัฒนา) วรรณศิริ. (2540). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. (2544). วิธีชีวิตชาวใต้ประเพณีและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ชมรมเด็ก.
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2529). สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม2. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- สุภารัตน์ นิ่มนวล. (2555). การสืบสานพิธีกรรมไหว้ผีตายายบ้านคลองจิก.สารนิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์,
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สุริชัย หวันแก้ว และกนกพรพรรณ อยู่ชา. (2552). ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยบนความหลากหลาย
และสับสน. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.